

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα

«Ντουέντε» (Ρόλος και Θεωρία) *

« (...) Απλά, με τον τόνο της ποιητικής μου φωνής που δεν έχει ούτε αποχρώσεις ξύλου, ούτε λαβύρινθους δηλητήριου, ούτε αρνιά που ξαφνικά γίνονται μαχαίρια ειρωνείας, θα προσπαθήσω να σας δώσω ένα μάθημα απλό για το κρυμμένο πνεύμα της πληγωμένης Ισπανίας. (...)»

Ο *Μανουέλ Τόρρες*, ένας μεγάλος καλλιτέχνης της Ανδαλουσίας, είπε κάποτε σ' έναν άλλο τραγουδιστή: «Έχεις φωνή, έχεις στυλ, όμως ποτέ δε θα πετύχεις γιατί δεν έχεις καθόλου ντουέντε».

Σ' ολόκληρη την Ανδαλουσία, απ' το βράχο του Χαέν μέχρι το όστρακο του Καντίθ, οι άνθρωποι μιλούν συνέχεια για το ντουέντε κι όταν φανεί, το ένστικτό τους δεν τους γελάει ποτέ. Το αναγνωρίζουν αμέσως. (...) Η γριά τσιγγάνα χορεύτρια Λα Μαλένα φώναξε κάποτε ακούγοντας τον *Μπραϊλόφσκυ* να παίζει ένα κομμάτι του *Μπαχ*: «Όλε! Αυτό έχει ντουέντε». Όμως ο *Γκλουκ*, ο *Μπραμς* κ ο *Νταριός Μιλώ* την έκαναν να βαρεθεί. Κι ο *Μανουέλ Τόρρες*, που μες στις φλέβες του τρέχει περισσότερη κουλτούρα απ' ό,τι σ' οποιονδήποτε άλλον άνθρωπο που γνώρισα ποτέ, ακούγοντας τον ίδιο τον *Ντε Φάλια* να παίζει το «*Νοκτούρνο ντελ Χενεραλίφε*», είπε αυτή τη θαυμαστή κουβέντα: «Ό,τι έχει μαύρους ήχους έχει Ντουέντε». Και δεν υπάρχει μεγαλύτερη αλήθεια. (...)

Αυτοί οι «μαύροι ήχοι» είναι το μυστήριο, οι ρίζες που απλώνονται κάτω βαθιά στο πλούσιο χώμα, γνωστό μα κι άγνωστο σε όλους μας, απ' όπου όμως βγαίνει ό,τι αληθινό έχει να δείξει η τέχνη. Ο Ισπανός άνθρωπος του λαού μίλησε για «μαύρους ήχους» και λέγοντας αυτό, συμφωνεί με τον μεγάλο *Γκαίτε* που έδωσε τον ορισμό του ντουέντε όταν μιλώντας για τον *Παγκανίνι* του απέδωσε «μια μυστήρια δύναμη που όλοι νιώθουμε μα που κανένας φιλόσοφος δεν εξήγησε ποτέ».

Έτσι το ντουέντε είναι μια δύναμη κι όχι μια λειτουργία, μια πάλη κι όχι μια αφηρημένη έννοια. Άκουσα κάποτε ένα γέρο κιθαρίστα, να λέει: «Το ντουέντε δε βρίσκεται στο λαρύγγι. Το ντουέντε ανεβαίνει απ' τις γυμνές πατούσες των ποδιών». Που σημαίνει πως δεν είναι μια ικανότητα, μα αληθινή μορφή, αίμα, αρχαία κουλτούρα, στιγμή δημιουργίας.

Αυτή η «μυστήρια δύναμη που όλοι νιώθουμε και που κανένας φιλόσοφος δεν εξήγησε ποτέ», είναι το ίδιο το πνεύμα της γης. Είναι το ίδιο εκείνο ντουέντε που φλόγισε κι έκανε στάχτες την καρδιά του *Νίτσε* που γύρευε τις εξωτερικές του μορφές στη γέφυρα του Ριάλτο και στη μουσική του *Μπιζέ*, χωρίς ποτέ ν' αντιληφθεί πως το ντουέντε που κνηγούσε είχε πηδήσει από τους μυστηριακούς Έλληνες στους χορευτές του *Καντίθ* και στη στραγγαλισμένη *Διονυσιακή κραυγή* του *Σιλβέριο* σαν τραγουδάει μια *σεγγιρίγια*. (...)

Όχι. Το σκοτεινό κι ολότρεμο ντουέντε για το οποίο μιλώ, είναι απόγονος του εύθυμου δαίμονα του *Σωκράτη*, όλο αλάτι και μάρμαρο, που όρμησε ξέφρενα κι άρχισε να τσαγκρουνάει τον κύριό του τη μέρα που πήρε το κώνειο. (...)

Κάθε σκαλί που ανεβαίνει ένας άνθρωπος, ή όπως θα' λεγε ο *Νίτσε*, ένας καλλιτέχνης, στον πύργο της τελειώσής του γίνεται ύστερα από σκληρή μάχη μ' ένα

* Διάλεξη που έδωσε ο Ισπανός ποιητής στο σπίτι των φοιτητών στη Μαδρίτη, την Άνοιξη του 1930. [Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, «Ντουέντε» (Ρόλος και Θεωρία), μετάφραση Ολυμπία Καράγιωργα, Εκδόσεις βιβλιοπωλείου «Εστία», 1999]. Επιμέλεια επιλογής και σύνδεσης αποσπασμάτων: Χάρη Αλεξάκη και Ολυμπία Καράγιωργα

ντουέντε. Όχι μ' έναν άγγελο όπως έχουν πει, ούτε με μια μούσα.. Είναι ανάγκη να γίνει αυτό το βασικό ξεχώρισμα για να φτάσει κανείς στην καρδιά ενός έργου.

Ο άγγελος καθοδηγεί και προικίζει με δώρα, όπως ο Άγιος Ραφαήλ, ή φρουρεί και υπερασπίζει, όπως ο Άγιος Μιχαήλ, ή προειδοποιεί όπως ο Άγιος Γαβριήλ.

Ο άγγελος μπορεί να θαμπώσει αλλά δεν καταφέρνει τίποτε περισσότερο απ' το να πετάξει ανάλαφρα πάνω απ' το κεφάλι του ανθρώπου. Σκορπίζει τη χάρη του, κι ο άνθρωπος, χωρίς καμιά σχεδόν προσπάθεια δημιουργεί, αγαπιέται, χορεύει. (...)

Η μούσα υπαγορεύει και που και που εμπνέει. Τα όσα μπορεί, είναι σχετικά λίγα γιατί μακραίνει κι εξαντλείται τόσο γρήγορα – την είδα δυο φορές – αναγκάστηκα να την περιγράψω με τη μισή καρδιά της από μάρμαρο. (...)

Ο άγγελος και η μούσα έρχονται απ' έξω. Ο άγγελος χαρίζει ακτινοβολία, η μούσα δίνει μορφές (ο Ησίοδος διδάχθηκε απ' αυτές). Χρυσό φύλλο ή πτυχή χιτώνα ο ποιητής δέχεται τα καλούπια έτοιμα, καθισμένος ανάμεσα στους θάμνους της δάφνης του. Το ντουέντε, όμως, πρέπει να ξυπνάει μέσα στα ίδια τα κύτταρα του αίματος.

Πρέπει να σπρώξουμε μακριά τον άγγελο, να διώξουμε με κλωτσιές τη μούσα και να χάσουμε το φόβο που μας γέμιζε το βιολετί άρωμα που αναδίνει η ποίηση του δέκατου όγδοου αιώνα και το τεράστιο τηλεσκόπιο όπου απλωμένη πάνω στους φακούς βρίσκεται η μούσα χλωμή κι άρρωστη από τα ίδια τα όριά της.

Η αληθινή μάχη είναι με το ντουέντε. (...)

Για να βρούμε το ντουέντε δεν υπάρχει τίποτε να μας βοηθήσει. Ούτε χάρτης ούτε «σωστοί τρόποι». Το μόνο που ξέρουμε είναι πως καίει το αίμα σαν κοπανιστό γυαλί, πως εξαντλεί, πως σβήνει τη γλυκιά γεωμετρία που μάθαμε, πως κλωτσάει όλα τα στυλ, πως κάνει το *Γκόγια*, ζωγράφο του γκριζου, του ασημένιου κι εκείνου του ροζ στην καλύτερη αγγλική παράδοση να ζωγραφίζει με τις γροθιές και τα γόνατα τρομερά μαύρα κατράμια. (...)

Οι μεγάλοι καλλιτέχνες της Βόρειας Ισπανίας, είτε χορεύουν, είτε παίζουν κιθάρα, είτε τραγουδούν, ξέρουν καλά πως χωρίς τον ερχομό του ντουέντε δεν υπάρχει αληθινή συγκίνηση. Μπορούν αν θέλουν να ξεγελάσουν ένα ολόκληρο ακροατήριο δίνοντας την εντύπωση πως φλέγονται από ντουέντε, όπως καθημερινά γελιόμαστε από ζωγράφους, συγγραφείς και καλλιτεχνικά ρεύματα χωρίς ίχνος ντουέντε. Αν όμως προσέξει κανείς καλά και δεν αφήσει την αδιαφορία του να τον παραπλανήσει, αργά ή γρήγορα η απάτη θα ξεσκεπαστεί και το ψεύτικο κατασκευάσμα του ντουέντε θα το βάλει στα πόδια.

Ο ερχομός του ντουέντε προϋποθέτει πάντοτε μια ριζική αλλαγή όλων των μορφών που στηρίζονται σε παλιές βάσεις. Φέρνει μαζί του ένα συναίσθημα φρεσκάδας εντελώς πρωτόγνωρο έτσι όπως μοιάζει με καινούριο τριαντάφυλλο, με θαύμα, γεννώντας στο τέλος ένα σχεδόν θρησκευτικό ενθουσιασμό.

Σ' όλους τους αραβικούς χορούς και τα' αραβικά τραγούδια η παρουσία του ντουέντε γίνεται δεκτή με κραυγές: « *Αλά! Αλά!*», « *Θεέ! Θεέ!*», που δε διαφέρει πολύ από το *Όλε* της ταυρομαχίας. Και στα τραγούδια της Βόρειας Ισπανίας η εμφάνιση του ντουέντε χαιρετίζεται πάντα με την κραυγή « *Βίβα Ντιός!* », « *Ζήτω ο Θεός!* », μια βαθιά, ανθρώπινη και τρυφερή κραυγή επικοινωνίας με το Θεό μέσα απ' τις πέντε αισθήσεις με τη βοήθεια του ντουέντε, που συγκλονίζει τη φωνή και το σώμα του χορευτή, μια αληθινή και ποιητική φυγή απ' αυτόν τον κόσμο, το ίδιο αγνή με κείνη που ορθώνει μέσα απ' τους επτά κήπους ο ανεπανάληπτος σχεδόν ποιητής του δέκατου έβδομου αιώνα *Πέντρο Σότο ντε Ροχάζ* κι ο *Άγιος Ιωάννης της Κλίμακος* στην ταραγμένη σκάλα του θρήνου του.

Είναι λοιπόν φυσικό, σα φτάσει αυτή η φυγή, να νοιώσουν όλοι την επίδραση της – οι μνημένοι που ξέρουν πως το στυλ μπορεί να κατακτήσει και το φθηνότερο

υλικό, μα κι οι άλλοι, οι αμύητοι, που νοιώθουν μια απροσδιόριστη αλλά πέρα για πέρα αυθεντική συγκίνηση. Πριν από μερικά χρόνια, σ' ένα διαγωνισμό χορού στο *Χερέθ ντε λα Φροντέρα*, μια γριά ογδόντα χρονών νίκησε πανέμορφες γυναίκες και κορίτσια με μέσες σα νερό, υψώνοντας απλώς τα χέρια, ρίχνοντας πίσω το κεφάλι και κτυπώντας τα πόδια στα σανίδια. (...) Ανάμεσα σε *μούσες* και *αγγέλους*, ανάμεσα σε καλλονές κορμιού και καλλονές χαμόγελου, το *ετοιμοθάνατο ντουέντε*, σέρνοντας τα φτερά του τα φτιαγμένα από σκουριασμένα μαχαίρια, δε γινόταν παρά να νικήσει – και νίκησε.

Όλες οι Τέχνες μπορούν να' χουν *ντουέντε*. Το πεδίο όμως είναι πιο πλούσιο στη *μουσική*, στο *χορό* και στην *ποίηση* που απαγγέλλεται, γιατί απαιτούν για ερμηνευτή ένα *σώμα ζωντανό* – είναι μορφές που γεννιούνται και πεθαίνουν ακατάπαυστα και καθορίζονται από ένα ακριβές παρόν.

Το *ντουέντε* επιδρά πάνω στο σώμα της χορεύτριας όπως ο άνεμος πάνω στην άμμο. Με μαγικές δυνάμεις μεταμορφώνει ένα απλό κορίτσι σε *φεγγαρόπληκτη παραλυτική*, κάνει ένα τσακισμένο γεροζητιάνο που γυρίζει τις ταβέρνες να κοκκινίζει *σαν έφηβος*, κρύβει μέσα σε μακριές πλεξίδες το άρωμα του λιμανιού τη νύχτα και κάθε στιγμή εμπνέει στα *χέρια κινήσεις* που γέννησαν τους *χορούς όλων των καιρών*.

Μα αξίζει να τονιστεί πως το *ντουέντε* δεν επαναλαμβάνεται ποτέ, όπως τα σχήματα της θάλασσας δεν επαναλαμβάνονται ποτέ στη θύελλα. (...)

Είναι φανερό πως κάθε τέχνη έχει το δικό της *ξέχωρο ντουέντε*. Όλα όμως ενώνουν τις ρίζες τους στο σημείο όπου προβάλλουν οι *«μαύροι ήχοι»* του *Μανουέλ Τόρες*, ύστατη ύλη, αδέσποτη κι ολότρεμη κοινή βάση του μουσαμά – *«μαύροι ήχοι»* που πίσω τους ανακαλύπτουμε τρυφερά αδελφωμένα, ηφαίστεια, μερμήγκια, ζέφυρους και τη μεγάλη νύχτα να ζώνει σφιχτά στη μέση της το Γαλαξία.

Κυρίες και Κύριοι: έστησα *τρεις αψίδες* και με χέρι αδέξιο τοποθέτησα πάνω τη *μούσα*, τον *άγγελο* και το *ντουέντε*.

Η *μούσα* μένει ακίνητη. Μπορεί να κρατήσει τον πολύπτυχο χιτώνα της, τα αγελαδίσια μάτια της που ατενίζουν την *Πομπηία* ή την πλατιά μύτη με τα τέσσερα πρόσωπα που της έδωσε ο φίλος της ο *Πικάσσο*.

Ο *άγγελος* μπορεί να ανεμίσει στα μαλλιά που ζωγράφισε ο *Αντονέλλο ντε Μεσσίνα* ή να φτερουγίσει στις πτυχές του *Λίππι* και στο βιολί του *Μασσολίνο* και του *Ρουσσώ*.

Μα το *ντουέντε*; Πού είναι το *ντουέντε*; Μέσα από την άδεια αψίδα υψώνεται ένας άνεμος του νου που πνέει ακατάπαυστα πάνω από τα κεφάλια των νεκρών σε μια ατελείωτη αναζήτηση για καινούρια τοπία κι ανυποψίαστους τόνους. Ένας άνεμος που μυρίζει σάλιο παιδιού, φρεσκοκομμένο χορτάρι και πέπλο μέδουσας αγγέλλοντας το αιώνιο βάπτισμα των νιογέννητων πραγμάτων».

Άνοιξη, 1930

Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα